

Adalékok a kárpátaljai kórházi ellátórendszer tevékenységéhez a második világháború éveitől¹

Orbán Melinda

abszolvált PhD-hallgató, Debreceni Egyetem

Az állam a betegségmegelőzés és gyógyítás kétirányú tevékenységét közegészségügyi intézményeken keresztül valósítja meg, ezek közé tartoznak a kórházak. A működésüket törvények, kormány- és miniszteri rendeletek, szabványok és más előírások szabályozták a múltban is. A szakmai tevékenységét, működési területét és ellátási kötelezettségét az engedélyekben foglaltak határozták meg. A kórházak felügyelete a vizsgált időszakban a belügyminisztérium hatáskörébe tartozott. A fenntartó alapján csoportosítva elsőként említhetők az állami kórházak, amelyekhez kapcsolódtak az egyetemi kórházak és a bábaképzők. Ezek az úgynevezett közkórházak, amelyek minden beteg fogadására kötelezettek, legyenek azok más körzethez tartozók vagy külföldi állampolgárok. A második a törvényhatóságok és községek által fenntartott kórházak, amelyek minősülhettek köz- és magánkórháznak is. A harmadik a községi, törvényhatósági, egyesületi, egyházi fenntartású, közkórházi jelleggel nem bíró magánkórházak. Valamint az általános kórházi rendszer részét nem képező szükségkórházak, amelyek járványok idején kerültek felállításra.²

Az 1930-as évek végén a kórházak eloszlása, valamint az orvosellátottság Magyarországon területi egyenlőtlenséget mutatott. Az 1938–40 között lezajlott területváltozásokat követően a magyarországi kórházak száma 38 intézménnyel bővült, amelyek részben már működtek 1918 előtt, illetve újabb létesítményekkel, amelyek a csehszlovák közegészségügyi politika keretében jöttek létre. Ezeket integrálták a magyarországi közegészségügyi rendszerbe, állami kórházi besorolást kaptak, és az adott körzetek betegellátását biztosították. 1939-ben az ország 304 gyógyintézetében mintegy 46 922 betegágygal számoltak. A közegészségügy átszervezéséhez kapcsolódott a kórházak számának a növelése. 1940-ben 335 kórházból 67 rendelkezett 100 ágynál nagyobb befogadóképességgel. Jellemzően a 300 és annál nagyobb ágyszámú kórházakban belgyógyászat és sebészet, szülészeti-nőgyógyászat, fertőzőbeteg, bőr- és nemibeteg, elmebeteg, gyermek- és tüdőbeteg, szemészet és fül-orr-gégészeti osztályok mű-

¹ A kutatás és a tanulmány elkészítése a *Visegrad Fund Scholarship Program* támogatásával valósult meg.

² Pálvölgyi Balázs: *A magyar közegészségügyi közigazgatás intézményrendszere, 1867–1914*. Budapest, 2011. 93–94.

ködtek. Az ennél kisebb kórházak kevesebb szakosztállyal rendelkeztek. A diagnosztikai és terápiás osztályok szétválasztását az anyagi nehézségek és a szakember hiány hátráltatta. A kórházak igazgatói a közegészségügyi személyzet tapasztalatai alapján a nem megfelelő belsőépítészeti berendezésre panaszkodtak, például, hogy nem volt elkülönítve a férfi és a női WC, valamint nem működött felvonó vagy lift az épületben, ami megnehezítette a közlekedést a felsőbb emeletekre. Hasonló kérdések merültek fel azoknál a kórházaknál is, amelyek az újabban tervezettek közé tartoztak.³

A korábbi csehszlovák összeírás szerint a kassai 737, az ungvári 392, a rozsnyói 643, a beregszászi 385, a munkácsi 357, a rimaszombati 341, a komáromi 280, a lévai 295, az érsekújvári 153, a rozsnyói 130, a kassai elme- és idegklinikai 125, az ungvári elme osztály 202 ágygal rendelkezett. A kisebb ágyszámúak között megemlítették a munkácsi Rosner-szanatóriumot 7 ágygal. A m. kir. minisztérium a visszacsatolt felvidéki területeken a kórházügyi kérdések rendezése tárgyában az 1938. XXXIV. tc. 4.§-ban foglaltak alapján az alábbiakat rendelte el. Az említett közkórházak további rendelkezésig az állami kórházakra vonatkozó jogszabályok hatálya alá estek. Az 1938. november 2-tól származó bevételek (ápolási díjak, alapítványi jövedelmek stb.) a rendelet hatálybalépésétől kezdve a további rendelkezésekig az államkincstárhoz tartoztak. A magánkórházaknál és magángyógyintézeteknél igazgató-főorvosi (vezető-főorvosi), osztályvezető-főorvosi (laboratóriumvezető-főorvosi, boncoló-főorvosi), rendelő-főorvosi, rendelő-orvosi, alorvosi és segédorvosi állást tölthettek be azok, akik a visszacsatolt területen az 1938. november 2-ig hatályban volt jogszabályok szerint az ezekhez az állásokhoz szükséges képzettséggel rendelkeztek.⁴

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Belügyminisztériumi Levéltár (BM), K 150. Általános iratok. 4276. csomó, XVI. kútfő, 6. tétel. Közkórházak költségvetése és fejlesztése; Sikovics Mátyás – Sandner Zoltán: *A magyar kórházak évszázadai 1727–1987*. Budapest, 1989. 15., 40.; *A magyarországi közegészségügy szakterületeinek történetéből 1876–1944*. Szerk.: Kapronczay Károly. Budapest, 2010. 132.; Gyáni Gábor: *A szociálpolitika múltja Magyarországon*. Budapest, 1994. 18.; Scholtz Kornél: Az intézeti betegellátás fejlődése. *Magyar Kórház*, 1942. XI. évf. 3. sz. 75.; Szn: Gyógy intézmények névjegyzéke. *Magyar Kórház*, 1942. XI. évf. 1. sz. 22–30.; Scholtz Kornél: Magyarország kórházai és más gyógyintézetei. Budapest, 1942. 97–98.; *Tájékoztató. A belügyminiszter főhatósága alá tartozó állami (állami igazgatás alatt álló) kórházak szervezetéről, ügyviteléről, pénzügyéről, számviteléről és gazdálkodásáról*. Kiadta az M. Kir. Belügyminiszter a 350.000/1941. számú rendeletével. Budapest, 1941. 1–6.; Johan Béla: *A magyar közegészségügy területi kérdései*. Budapest, 1943. 7–22.

⁴ Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. *A m. kir. minisztérium 1939. évi 1.600. M. E. számú rendelete, a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeken a kórházügyi kérdések rendezéséről*. 421–422.; Szn: Felvidék. A visszacsatolt terület-

A távozó csehszlovák személyzet a kórházak műszereinek és berendezéseinek jelentős részét magával vitte. Közvetlenül a területrendezéseket követően ezeknek a pótlása jelentette az elsődleges feladatot a betegek ellátásának biztosítása érdekében. A szükséges berendezési tárgyak javítása és pótlása mellett, fontos volt a munkácsi, a beregszászi és a nagyszőlősi kórházakban megkezdett bővítések befejezése és az osztályok felszerelése. Az egyébként is kevés orvos létszáma még alacsonyabbra csökkent. Korábban a területen magánpraxist folytatók többsége izraelita vallású volt, ezen orvosok 98,8%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát. A *Központi Statisztikai Hivatal* adatai szerint a trianoni Magyarországon 100 ezer lakosra számítva kb. 117 arányszámával szemben a Felvidéken 65, Kárpátalján 23, a keleti és Erdélyi területeken 48 orvos jutott. Ezekből az adatokból kitűnt az orvosképzés fokozásának szükségessége, hogy közel azonos szintre hozzák az ország egyes régióit. Az egyetemi közegészségtani intézményekhez vagy nagyobb városok kórházaihoz kapcsoltan 15 laboratóriumi vizsgáló állomást létesített a *Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet*. Ezek a fertőző betegségek mintáinak laboratóriumi és ivóvíz vizsgálatait végezte. Az egészségügyi intézmények kötelessége volt bejelenteni a fertőző vagy arra gyanús betegeket a járványok kialakulásának megelőzéseként. Ezért a beteg környezetében élők védelmének elősegítéseként a kényszergyógykezelés lehetősége is felmerült. Ennek a kivitelezése nem volt egyszerű, egyrészt a kórházi ágyak alacsony száma miatt, másrészt az ápolási költségek viselése szempontjából. Számos esetben az otthoni elkülönítés maradt a megoldás. 1944-ben a kórházakban, klinikákon és egyéb gyógyintézetekben az ápolásról szóló rendeletek szerint csak a legszükségesebb betegápolásra szoruló egyéneket lehetett felvenni és bent tartani, azokat, akik nem szorultak haladéktalan ápolásra elbocsátották. Emellett a háború előre haladtával növekedett a katonai szolgálatra behívott orvosok száma, ezzel arányosan csökkent mind a kórházakban, mind a közegészségügyi körökben dolgozóké. Levéltári iratok tanúsága szerint ezért izraelita vallású orvosok kinevezését vagy helyben hagyását kérvényezték a kárpátaljai törvényhatóságok előljárói, mert nem láttak egyéb lehetőséget a katonai szolgálatra behívott orvosok pótlására. Továbbá a háború következményeinek köszönhetően egyes gyógyszerek és készítmények nem voltak kaphatóak, vagy nem a megfelelő mennyiségben.⁵

részek közegészségügyi viszonyai. *Orvosi Hírlap*, 1938. 3. évf. 41–42. sz. 1–2.; Szn: A visszatért Felvidék közegészségügyi viszonyai. *Magyarság*, 1938. 13. évf. 247–270. sz. 19.

⁵ MNL OL, BM, K 150. Általános iratok. 4226. csomó, XIII. kútfő, 1. tétel. Szakorvosi és orvosképzési ügyek (1938–1944, +év nélkül); BM, K 150. Általános iratok. 4241. csomó, XIII. kútfő, 8. tétel. Kórházak háborús személyi szükségleteinek biztosítása (1939–1944); BM, K 150. Általános iratok. 4278. csomó, XVI. kútfő, 7. tétel. Köz-kórházak szervezési, működési, építési és ingatlanügyei; BM, K 150. Általános ira-

Kárpátalján a betegellátást segítő intézményi rendszer az alábbi létesítményeket foglalta magába. A vidék lakosságát az ungvári, a beregszászi, a munkácsi, az aknaszlatinai és a nagyszőlősi intézményekben tudták ellátni, ezek mellett a felsővisói és a máramarosszigeti kórházak is megemlíthetők (érthető okokból a többszöri területrendezést és a közigazgatási felosztást nem részletezve). Továbbá Ungváron bábaképző intézet, Munkácson gyermekmenhely, Máramarosszigeten és Munkácson magánszanatórium, Remetevasgyáron szülő- és gyermekgondozó működött. A kórházakban belgyógyászati, sebészeti, gyermekgyógyászati, bőr- és nemi betegek, elmebetegek, fertőző- és tüdőbetegek elhelyezésére szolgáló férőhelyek voltak kialakítva. Igény lett volna új kórház építésére Huszt székhellyel. Korábban a *Csehszlovák Vöröskereszt* 1920-ban a városban egy 60 ágyas járványkórházat létesített, amelyet a járvány megszűnése után felszámoltak. A csehszlovák egészségügyi hatóságok 1936-ban fogadták el az új kórház építési tervét a központi fekvésű és a hegyvidéki települések számára jobban megközelíthető városban. Azonban – hasonló módon a magyarországi tervekhez – a politikai helyzet felülírta az elképzeléseket, így nem valósultak meg. A tbc-felülvizsgáltra jogosított beteggyógyintézetek névsorának módosítása tárgyában kiadott rendeletben 1942 januárjától a munkácsi, a nagyszőlősi és az ungvári kórházak tbc-osztályai is szerepeltek. A kórház és orvos ellátottság területi egyenlőtlenségei Kárpátalján éppen annyira jellemzőek voltak, mint országosan. A közigazgatási beosztás szerint az ungi, a beregi és a máramarosi kirendeltség területén – egy gondozóotthon kivételével – nem működött kórház vagy egyéb gyógyintézet. Ennek a területnek a lakosai a földrajzi és közlekedési viszonyokat figyelembe véve Bereg, Ung, Ugocsa és Máramaros vármegyék völgyekben fekvő városainak intézményeibe utalhatták betegeiket. A helyzet megváltoztatására mind az első Csehszlovák Köztársaság, mind Magyarország esetében az

tok. 2792. csomó, I. kútfő, 8. tétel, 8-f. Kórházak, gyógyintézetekkel kapcsolatos rendelkezések, 1944; *Körlevél. A fertőző betegségek esetén végzendő laboratóriumi vizsgálatokra vonatkozóan*. Kolozsvár, 1941; *Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék közigazgatásának állapotáról a cseh uralom alól történt felszabadulástól az 1939. évi június hó 1-ig terjedő időről*. Beregszász, 1939. 16.; Johan Béla: *A fertőző betegségek elleni küzdelem utolsó 10 éve Magyarországon*. Budapest, 1941. 688.; Szn: Orvosi viszonyok a visszacsatolt északi területeken. *Orvosi Hírlap*, 1939. 4. évf. 9–10. sz. 1–2.; Lőrincz Ferenc: Országos Közegészségügyi Intézet. *Egészség*, 1943. 57. évf. 6–7. sz. 187.; Somogyi Zsigmond: Új magyar törvény a népbetegségek leküzdésére. *Egészség*, 1941. 55. évf. 2. sz. 60–62.; Palotai Tivadar: Fertőző beteg szállítás a gyakorlatban. *Népegészségügy*, 1943. 4. sz. 1–2.

egészségügyi közigazgatás fókuszában a kárpátaljai közegészségügy felzárkóztatása állt.⁶

Jelen vizsgálódás nem törekszik teljes és lezárt képet nyújtani a kárpátaljai kórházak tevékenységéről, egyrészt még zajlik a levéltári anyagok feldolgozása, másrészt a tanulmány terjedelmi korlátai sem engedik meg. Azonban betekintést enged a kórházfejlesztés akkori lehetőségeibe és akadályaiiba. A vidék legnagyobb kórháza Ungváron működött, amely minden szakosztállyal és a korszaknak megfelelő gyógyászati berendezésekkel rendelkezett. A kórházban csak a szem-, orr-fül- és gégebetegyek ellátására nem volt betegágy fenntartva. A kórházteleppel közvetlenül határos volt a *Bábaképző Intézet*, amely a csehszlovák közigazgatás alatt épült. A szülönöket és nőgyógyászati betegeket a 80 ágyas bábaképző látta el.⁷

A munkácsi kórház 1940-ben belgyógyászati és sebészeti osztállyal bővült. A háromemeletes épület túlnyomó részét a sebészet foglalta el. A súlyosnak talált tbc-betegyek a közkórházban nyertek elhelyezést, valamint 1941-től a szifiliszos betegek is. Aknaszlatinán egy 41 ágyas kórház épült 1932-ben, mint a munkácsi kórház fiókintézete. A kórház 3 épületrészből állt, felszerelve orvosi műszerekkel és berendezésekkel. A földszinten sebészet, szülészeti, belgyógyászat helyezkedett el. Az alagsorban a konyha és egyéb gazdasági helyiségek voltak kialakítva, és külön épületben az orvosi lakások. A harmadik épület a

⁶ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), 162. fond. A máramarosi közigazgatási kirendeltség iratai, 1938–1944; MNL OL, BM, K 150. Általános iratok. 4257. csomó, XIV. kútffő, 9. tétel. Közegészségügyi körök beosztása (1940–1944); BM, K 150. 2792. cs. I. k. 8. t. 8-f. 1944; BM, K 150. Általános iratok. 4267. csomó, XV. kútffő. Tüdő- és nemibeteg gondozó intézet, tüdőbetegotthon, tüdőgyógyintézet létesítése, fenntartása (1941–1943); Ortutay Tivadar: *Cseh világ a Kárpátokban*. Ungvár, 1941. 159–160.; Szn: Huszt kórház ügye az országos képviselőtestületben. *Verchovina*, 1934. III. évf. 26. sz. 1.; Kótyuk Erzsébet: Kórházépítés Kárpátalján a két világháború között 1919–1939. In: *A természettudományok, a technika és az orvoslás, és a természetes és épített környezet*. Szerk.: Vámos Éva és Vámosné Vigyázó Lilly. Budapest, 2007. 101–106.; Jäger Gyula: A visszacsatolt Felvidék kórházai. *Magyar Kórház*, 1938. VII. évf. 12. sz. 351–362.; Szabó Katalin: Egészségügy a trianoni Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények*, 2014. 60. évf. 1–4. sz. 189.; Scholtz 1942. 50–51.

⁷ MNL OL, BM, K 150. 4278. cs. XVI. k. 7. t.; Scholtz 1942. 50–51.; *Az utas könyve. Kárpátalja. Bereg és Ugocsa k. e. e. és Ung vármegyék*. Szerk.: Kaffka Károly. Budapest, 1940. 7.; Szn: Felvidéki kórház-tanulmányutunk 1940. május 10–13. *Magyar Kórház*, 1940. IX. évf. 7. sz. 191–192.

fertőző betegek elkülönítésére szolgált. A betegforgalma jelentősnek mondható, az ágyak kihasználtsága rendszerint teljes volt.⁸

Beregszászon működött északkelet Magyarország egyik legmodernebb közkórháza szanatóriummal, szülészettel, 4 gyógyszerházzal és 5 drogériával. 1939 júliusában a *Városok és Vármegyék Országos Mentőegyesületének* kötelekében mentőállomás is megkezdte tevékenységét. 1942-ben a házasság előtti kötelező vizsgálatok tovább folytak. Ezeket a beutalók alapján a beregszászi és a munkácsi nemi- és tüdőbeteg gondozók végezték. Megszervezték a városi iskolafogászatot, melynek vezetését a kórházi főorvos vállalta el. 1943-ra az állami kórház új bőrgyógyászati és szemészeti osztállyal bővült. A férőhelyek száma a két osztály megnyitásával növekedett, amely jelentősnek bizonyult, mivel korábban kénytelenek voltak több beteget a szomszédos kórházak egyikébe átküldeni. 1944-ben a kórház alorvosát munkaszolgálatra hívták be. A rendszeresített alorvosok száma ideális esetben 8 hely, ezek közül 4 betöltetlen volt. Az alorvosok közül egy katonai szolgálatra már korábban bevonult, a másik kétoldali nyílt tüdőgümőkór miatt tartós betegszabadságon volt. A harmadik községi orvosi állás elnyerésére adott be pályázatot, amelyet elnyert, ezért kivált az intézet kötelekéből. A fent említettek miatt alorvos hiány alakult ki.⁹

⁸ *Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék állapotáról az 1939. október hó 1-től 1940. március hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1940. 17.; *Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék állapotáról az 1940. március 1-től 1940. szeptember 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1940. 17.; *Bereg vármegye alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a vármegye állapotáról az 1941. évi március hó 1-től 1941. évi szeptember hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1941. 16.; *Az utas könyve.* 1940. 16.; Jäger Gyula: A visszacsatolt Kárpátalja kórházügye. *Magyar Kórház*, 1939. VIII. évf. 7. sz. 182.; Sholtz 1942. 50–51.

⁹ MNL OL, BM, K 567. Orvosi munkaerők felhasználásának kormánybiztosa. 1–11. csomó, XVI. kútfő. Orvosoknak honvédelmi munkára kötelezése, felmentése, elbocsátása. Zsidó orvosok gyógyászati eszközeinek felhasználása; *Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a k. e. e. vármegyék állapotáról az 1939. évi június hó 1-től 1939. október hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1939. 11.; *Bereg vármegye alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a vármegye állapotokról az 1941. évi szeptember hó 1-től 1942. évi április hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1942. 19–21.; *Bereg vármegye alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a vármegye állapotokról az 1942. évi április hó 1-től 1942. évi augusztus hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1942. 15.; Hermann Viktor: Kórházak és az országos mentők. *Magyar Kórház*, 1943. XII. évf. 10. sz. 259.; *Az utas könyve.* 1940. 13.;

A nagyszőlősi kórház belgyógyászati, sebészeti, bőrgyógyászati és fertőző-beteg osztályból állt. A magyar adminisztrációra való áttéréskor a csatornázás még nem volt megoldva, a szennyvízderítés szintén, és az épület nagy részét lápszerű terület övezte. Az épületegyüttes háromemeletes 140 ágyas sebészeti osztályának építése befejezésre várt. A 60 ágyas belgyógyászat az újabb épület-részben nyert elhelyezést. A kórházterület hátsó részében kápolna, ravatalozó, boncterem volt kialakítva. A betegápolást 26 világi és 3 apáca ápolónő látta el. A beutalt fertőző betegeket helyhiány miatt gyakran nem vették fel, ezért a köz-igazgatási kirendeltség vezetője arra kérte a körorvosokat, hogy csak azután küldjenek betegeket a kórházba, miután előzőleg telefonon helyet biztosítottak számukra.¹⁰

A máramarosszigeti kórház egyike volt azoknak, amelyből a nagy távolság miatt a felszerelési tárgyakat a román adminisztráció a távozás során nem tudta elszállítani. A gondnoki kimutatás szerint bel-, fertőző, bőr- és nemi beteg, sebészeti, nőgyógyászat-szülészeti osztályokra és a kiegészítő röntgen-kezelő intézetre oszlott. Minden osztály és intézet élén egy főorvos állt, melléjük 4 másod orvosi állást rendszeresítettek. A gondnoki és irodai személyzet 6 tagból, az ápolói személyzet 17 Szent Vince rendi szerzetesnőből és 5 világi ápolóból állt, ehhez járult később még 24 szerzetesnő és világi gazdasági alkalmazottak. A magyarországi integráció részeként az épületek egyes részei felújításon estek át, például a kopott lépcsők új felületi kiképzést kaptak, csempéztek, a WC-eket átalakították, a bútortárat és az orvosi felszereléseket kiegészítették. Ehhez kapcsolódóan megemlíthető a felsővisói kórház, amely Máramarosszigettől mintegy 50 km-re feküdt. A kórházban 30 ágy volt kialakítva betegelhelyezésre, a műszeres felszereltsége kifogástalan volt és „elavult” külseje ellenére jól működött.¹¹

A további aspektusok kutatása újabb eredmények feltárását teszi lehetővé, melyek segítségével a témáról eddig szerzett ismeretek tovább bővíthetők. Néhány következtetést már most is meg lehet fogalmazni. Kárpátalja egészségügyi viszonyainak alacsony színvonala peremvidéki státuszának volt köszönhető. A közegészségügyi infrastruktúra fejlesztésére fordított költségvetési összegek ráfordításának nagysága még mindig nem érte el a megfelelő szintet, főként,

¹⁰ KTÁL, 340. fond. A huszti járás főszolgabírájának iratai, 1939–1944; Jäger 1939. 182.; Scholtz 1942. 50–51.

¹¹ MNL OL, BM, K 150. Általános iratok. 4275. csomó. XVI. kútfő, 6. tétel. Közkórházak költségvetése és fejlesztése, 1938–1941.; BM, K 150. 2792. cs. I. k. 8. t. 8-f. 1944; Szarka Ödön: A visszatért Erdély kórházai. *Magyar Kórház*, 1940. IX. évf. 10. sz. 282–283.; Szarka Ödön – Petres Antal: Kórházak a visszatért területen. *Orvostársadalmi Szemle*, 1940. XVII. évf. 12. sz. 166–167.; Sholtz 1942. 50–51.; Venkei Tibor: A máramarosi közkórház jelen helyzetéről. *Magyar Kórház*, 1941. 10. évf. 1. sz. 1–3.; Vajda Ákos: A máramarosszigeti m. kir. állami kórház. *Magyar Kórház*, 1943. XII. évf. 12. sz. 299–306.

amikor dúlt a második világháború. Az 1930-as években a nemzetközi trendeket figyelemmel kísérve alakította közegészségügyi politikáját számos közép-európai állam, így a politikai akarat már kezdett látszódni a kórházépítési, a vidék felzárkóztatási, az egészségnevelési stb. programok kidolgozásában. A kórházak ágyszámát részben a bővítésekkel és újak építésével szerették volna fokozni. Kisebbség létesítését vették számításba Perecsenyén, Szolyván, Rahón és Kőrösmezőn. A magyar kormány rendelkezéseinek megfelelően a kincstári erdőgazdaságok központjában, tehát Kárpátalján Kőrösmezőn és Rahón a munkások számára 5–6 ágyas kórház fenntartását írták elő, hasonló kislétszámú kórháza volt Nagybecsköny az ottani vegyészeti gyárnak. A kórházakkal kapcsolatos fejlesztések, bővítések fokozatosan alábbhagytak 1944-re, a meglévő állapot fenntartása is nehézségekbe ütközött. A háború alatt és közvetlenül utána a kórházak nagy része leromlott.¹²

Bibliográfia

Levéltári források

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL)

340. fond. A huszti járás főszolgabírájának iratai, 1939–1944

162. fond. A máramarosi közigazgatási kirendeltség iratai, 1938–1944

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 2792. csomó, I. kútfő, 8. tétel, 8-f. Kórházak, gyógyintézetekkel kapcsolatos rendelkezések, 1944

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4226. csomó, XIII. kútfő, 1. tétel. Szakorvosi és orvosképzési ügyek (1938–1944, +év nélkül)

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4241. csomó, XIII. kútfő, 8. tétel. Kórházak háborús személyi szükségleteinek biztosítása (1939–1944)

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4257. csomó, XIV. kútfő, 9. tétel. Közegészségügyi körök beosztása (1940–1944)

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4267. csomó, XV. kútfő. Tüdő- és nemibeteg gondozó intézet, tüdőbetegotthon, tüdőgyógyintézet létesítése, fenntartása (1941–1943)

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4275. csomó. XVI. kútfő, 6. tétel. Közkórházak költségvetése és fejlesztése, 1938–1941

Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4276. csomó, XVI. kútfő, 6. tétel. Közkórházak költségvetése és fejlesztése

¹² *Trianon és a magyar köz- és egészségügyi szolgálat*. Szerk. Kapronczay Károly. Budapest, 2021. 61.; Scholtz 1942. 74–75.; Kocsis Piroska: Pillanatfelvétel a második világháború utáni közegészségügyi helyzetről. *Levéltári Közlemények*, 2015. 86. évf. 1–2. sz. 126–127.; Jäger 1939. 182–183.; Kótyuk 2007. 101–106.; Székely Miklós: *A kórházügy időszzerű kérdései*. Budapest, 1947. 3–10.; Hámori Péter: Kísérlet a viszszaemelt felvidéki területek társadalmi és szociális integrálására. *A Magyar a Magyarért Mozgalom története (1938–1940)*. *Századok*, 2001. 135 évf. 3. sz. 570–571.

- Belügyminisztériumi Levéltár, K 150. Általános iratok. 4278. csomó, XVI. kútfő, 7. tétel. Közkórházak szervezési, működési, építési és ingatlanügyei
- Belügyminisztériumi Levéltár, K 567. Orvosi munkaerők felhasználásának kormánybiztosa. 1–11. csomó, XVI. kútfő. Orvosoknak honvédelmi munkára kötelezése, felmentése, elbocsátása. Zsidó orvosok gyógyászati eszközeinek felhasználása

Irodalom

- A magyarországi közegészségügy szakterületeinek történetéből 1876–1944.* Szerk.: Kapronczay Károly. Budapest, 2010
- Az utas könyve. Kárpátalja. Bereg és Ugocsa k. e. e. és Ung vármegyék.* Szerk.: Kaffka Károly. Budapest, 1940
- Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék közigazgatásának állapotáról a cseh uralom alól történt felszabadulástól az 1939. évi június hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1939
- Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a k. e. e. vármegyék állapotáról az 1939. évi június hó 1-től 1939. október hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1939
- Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék állapotáról az 1939. október hó 1-től 1940. március hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1940
- Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék állapotáról az 1940. március 1-től 1940. szeptember 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1940
- Bereg vármegye alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a vármegye állapotáról az 1941. évi március hó 1-től 1941. évi szeptember hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1941
- Bereg vármegye alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a vármegye állapotokról az 1941. évi szeptember hó 1-től 1942. évi április hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1942
- Bereg vármegye alispánjának a vármegye közönségéhez intézett jelentése a vármegye állapotokról az 1942. évi április hó 1-től 1942. évi augusztus hó 1-ig terjedő időről.* Beregszász, 1942
- Gyáni Gábor: *A szociálpolitika múltja Magyarországon.* Budapest, 1994
- Hámori Péter: Kísérlet a visszacsatolt felvidéki területek társadalmi és szociális integrálására. A Magyar a Magyarért Mozgalom története (1938–1940). *Századok*, 2001. 135 évf. 3. sz. 570–571.
- Hermann Viktor: Kórházak és az országos mentők. *Magyar Kórház*, 1943. XII. évf. 10. sz. 259.
- Jäger Gyula: A visszacsatolt Kárpátalja kórházügye. *Magyar Kórház*, 1939. VIII. évf. 7. sz. 182–183.
- Johan Béla: *A fertőző betegségek elleni küzdelem utolsó 10 éve Magyarországon.* Budapest, 1941
- Johan Béla: *A magyar közegészségügy területi kérdései.* Budapest, 1943

- Jäger Gyula: A visszacsatolt Felvidék kórházai. *Magyar Kórház*, 1938. VII. évf. 12. sz. 351–362.
- Kocsis Piroska: Pillanatfelvétel a második világháború utáni közegészségügyi helyzetről. *Levéltári Közlemények*, 2015. 86. évf. 1–2. sz. 126–127.
- Kótyuk Erzsébet: Kórházépítés Kárpátalján a két világháború között 1919–1939. In: *A természettudományok, a technika és az orvoslás, és a természetes és épített környezet*. Szerk.: Vámos Éva és Vámosné Vigyázó Lilly. Budapest, 2007
- Körlevél. A fertőző betegségek esetén végzendő laboratóriumi vizsgálatokra vonatkozóan*. Kolozsvár, 1941
- Lőrincz Ferenc: Országos Közegészségügyi Intézet. *Egészség*, 1943. 57. évf. 6–7. sz. 187.
- Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. *A m. kir. minisztérium 1939. évi 1.600. M. E. számú rendelete, a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeken a kórházi ügyi kérdések rendezéséről*. 421–422.
(https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=560&layout=s&query=a%20visszacsatolt%20felvid%C3%A9ki%20ter%C3%BCleteken%20a%20k%C3%B3rh%C3%A1z%C3%BCgyi%20)
- Ortutay Tivadar: *Cseh világ a Kárpátokban*. Ungvár, 1941
- Palotai Tivadar: Fertőző beteg szállítás a gyakorlatban. *Népegészségügy*, 1943. 4. sz. 1–2.
- Pálvölgyi Balázs: *A magyar közegészségügyi közigazgatás intézményrendszere, 1867–1914*. Budapest, 2011
- Scholtz Kornél: Az intézeti betegellátás fejlődése. *Magyar Kórház*, 1942. XI. évf. 3. sz. 75.
- Scholtz Kornél: *Magyarország kórházai és más gyógyintézetei*. Budapest, 1942
- Sikovics Mátyás – Sandner Zoltán: *A magyar kórházak évszázadai 1727–1987*. Budapest, 1989
- Somogyi Zsigmond: Új magyar törvény a népbetegségek leküzdésére. *Egészség*, 1941. 55. évf. 2. sz. 60–62.
- Szabó Katalin: Egészségügy a trianoni Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények*, 2014. 60. évf. 1–4. sz. 189.
- Szarka Ödön – Petres Antal: Kórházak a visszatért területen. *Orvostársadalmi Szemle*, 1940. XVII. évf. 12. sz. 166–167.
- Szarka Ödön: A visszatért Erdély kórházai. *Magyar Kórház*, 1940. IX. évf. 10. sz. 282–283.
- Székely Miklós: *A kórházi ügy időszerű kérdései*. Budapest, 1947
- Szn: A visszatért Felvidék közegészségügyi viszonyai. *Magyarság*, 1938. 13. évf. 247–270. sz. 19.
- Szn: Felvidék. A visszacsatolt területrészek közegészségügyi viszonyai. *Orvosi Hírlap*, 1938. 3. évf. 41–42. sz. 1–2.
- Szn: Felvidéki kórház-tanulmányutunk 1940. május 10–13. *Magyar Kórház*, 1940. IX. évf. 7. sz. 190–192.
- Szn: Gyógy intézmények névjegyzéke. *Magyar Kórház*, 1942. XI. évf. 1. sz. 22–30.
- Szn: Huszt kórház ügye az országos képviselőtestületben. *Verchovina*, 1934. III. évf. 26. sz. 1.

- Szn: Orvosi viszonyok a visszacsatolt északi területeken. *Orvosi Hírlap*, 1939. 4. évf. 9–10. sz. 1–2.
- Tájékoztató. A belügyminiszter főhatósága alá tartozó állami (állami igazgatás alatt álló) kórházak szervezetéről, ügyviteléről, pénzkezeléséről, számviteléről és gazdálkodásáról.* Kiadta az M. Kir. Belügyminiszter a 350.000/1941. számú rendeletével. Budapest, 1941
- Trianon és a magyar köz- és egészségügyi szolgálat.* Szerk.: Kapronczay Károly. Budapest, 2021.
- Vajda Ákos: A máramarosszigeti m. kir. állami kórház. *Magyar Kórház*, 1943. XII. évf. 12. sz. 299–306.
- Venkei Tibor: A máramarosi közkórház jelen helyzetéről. *Magyar Kórház*, 1941. 10. évf. 1. sz. 1–3.